

Dainius JUNEVIČIUS

SENIAUSIOS MARIJAMPOLĖS FOTOGRAFIJOS

1867 m. Maskvoje buvo surengta pirmoji Rusijos etnografijos paroda, joje buvo eksponuota ir keliasdešimt nuotraukų iš Lietuvos – Vilniaus, Vilniaus ir Telšių apskrities bei Marijampolės. Nuotraukos iš Marijampolės parodos rengėjus pasiekė 1866 m. gegužės pradžioje. Jos buvo suklijuotos ant dviejų kartono lapų, kiekviename priklijuota po keturias skirtingas to paties vyro iš Marijampolės apylinkių ir marijampolietės miestietės nuotraukas, pagal kurias buvo pagaminti parodoje eksponuoti moters iš Marijampolės ir lietuvių vyro iš Marijampolės apylinkių manekėnai. Kiekviename lakšte priklijuotos dvi mažesnės miestovaizdžio fotografijos, likusias vietas užpildė plunksnele nupieštos su moterų ir vyrų darbu susijusios buitinės scenos. Šios fotografijos saugomos Rusijos etnografijos muziejaus Sankt Peterburge fototekoje. Nenustatyto vietinio ar specialiai atvykusio autoriaus darytos Marijampolės gatvių ir aikštės nuotraukos yra seniausios žinomos Marijampolės fotografijos, rodančios miesto vaizdus prieš 150 metų. Apie jas rašo fotografijos istorikas Dainius JUNEVIČIUS.

THE OLDEST PHOTOGRAPHS FROM MARIJAMPOLĖ

The first-ever Russian ethnography exhibition was held in Moscow in 1867, and showed several dozen photographs from Vilnius, the Vilnius and Telšiai districts, and Marijampolė, in Lithuania. The photographs from Marijampolė reached the organisers of the exhibition as an early acquisition in May 1866. They were glued on to two pieces of cardboard, each with four different pictures of a man from near Marijampolė and a woman who lived in the town, according to which models of the man and the woman were made for the exhibition. The pieces of cardboard each had two smaller pictures glued to them, with urban landscapes of the city, and any remaining space was taken up by domestic scenes portraying the work of men and women drawn in pen and ink. The pictures are kept in the photographic library of the St Petersburg Museum of Ethnography. These pictures of streets and squares by an unknown photographer are the oldest known photographs of Marijampolė, showing how the town looked 150 years ago. The photography historian Dainius JUNEVIČIUS writes about them in detail.

Marijampolės apylinkių lietuvių manekėnas, eksponuotas Rusijos etnografijos parodoje Maskvoje 1867 m.

Fotografo Torvaldo Mitreiterio nuotrauka. Apie 1870.

Skelbta leidinyje „Славяне Европы и народы России / К 140-летию Первой этнографической выставки 1867 года“. СПб: Славия

Marijampolės apylinkių vyro nuotraukos, vyrų buitės piešiniai ir Marijampolės nuotraukos. 46 x 57 cm.
Rusijos etnografijos muziejus, REM Nr. 8764-100775

Apie pirmuosius Lietuvoje dirbusius dagerotipininkus „Krantai“ jau yra rašę¹. Žinome, kad 1839 metais išrasta fotografija gana anksti pasiekė Lietuvą. Tačiau seniausios išlikusios Lietuvos vietovių nuotraukos padarytos gerokai vėliau, daugiau kaip po dviejų dešimtmečių.

XIX a. šeštojo dešimtmečio viduryje dagerotipiją jau buvo pakeitęs kitas fotografijos metodas. Dabar fotografuojant buvo pirma gaunamas negatyvinis vaizdas stiklo plokštelėje, iš kurios paskiau buvo galima padaryti norimą skaičių atspaudų ant popieriaus. Negatyvines plokšteles fotografas turėjo pasiruošti pats: kelios minutės prieš fotografavimą jis turėjo užlieti ant stiklo plokštelės klampaus kolodijaus skysčio, tokią plokštelę tamsoje pamerkti į chemikalus ir taip įjautrinti ją šviesai. Nufotografavus norimą vaizdą negatyvinę plokštelę reikėjo labai greitai išryškinti irgi tamsoje. Viso proceso metu kolodijus turėjo būti nesustingęs, todėl šis metodas fotografijos praktikoje buvo vadinamas šlapiojo kolodijaus metodu. Taip fotografuojant būtina buvo turėti tamsią patalpą, todėl fotografuoti vietas atvirame ore buvo gana sudėtinga. Fotografas turėjo fotografuoti netoli savo studi-

jos, kurioje buvo tamsi laboratorija, arba su savimi gabentis kilnojimąją laboratoriją (dažniausiai įrengtą palapinėje). Dėl šios priežasties nedaugelis fotografų ryžosi daryti vietovaizdžių nuotraukas, ir ankstyvojoje fotografijoje tokios nuotraukos yra itin retos.

Lietuvoje pirmąsias miesto vaizdų nuotraukas padarė Abdonas Korzonas, 1861 metų vasarą pradėjęs fotografuoti Vilnių. Kaunui taip pat pasisekė, nes atvykęs į Lietuvą fotografuoti Sankt Peterburgo–Varšuvos geležinkelio tiltų statybos vengrų fotografas Antonas Rohrbachas 1861-ųjų rudenį nufotografavo Kauno vaizdų. Neseniai paaiškėjo, kad ne vėliau kaip 1866-ųjų vasarą vietovaizdžių nuotraukos buvo padarytos ir Marijampolėje. Jų sukūrimo aplinkybės tokios. 1867 metais Maskvoje buvo surengta pirmoji Rusijos etnografijos paroda. Tai buvo paroda, kurią rengiant fotografai suvaidino reikšmingą vaidmenį. Buvo eksponuota du šimtai devyniasdešimt originaliais tautiniais drabužiais aprengtų manekėnų, vaizduojančių įvairių tautų grupes. Siekiant tikroviškumo, manekėnų galvos buvo pagamintos pagal realių žmonių fotografijas. Todėl eksponatų rinkėjų buvo prašoma

Seniausios išlikusios Marijampolės nuotraukos, eksponuotos Rusijos etnografijos parodoje Maskvoje 1867 m. Nenustatytas fotografas. Prieš 1866 m. gegužę.

1. Kėstučio gatvės pradžios rytinė pusė. 4,6 cm x 6,5 cm;
2. Vytauto gatvės pradžios vakarinė pusė. 7,0 cm x 9,6 cm

kartu su etnografiniais drabužiais, įvairiais dirbiniais ir rakandais į parodą siūsti nuotraukas. Be manekenams gaminti skirtų fotografijų, į parodą buvo atsiųsta beveik pusantro tūkstančio įvairių Rusijos tautų atstovų nuotraukų. Nemažai tuometinių fotografų siuntė specialiai parodai parengtas nuotraukas, taigi paroda tapo svarbiu fotografijos istorijos įvykiu. Parodoje buvo eksponuota ir keliasdešimt nuotraukų iš Lietuvos – Vilniaus miestiečių, Vilniaus ir Telšių apskrities bei Marijampolės gyventojų nuotraukos. Fotografijos iš Marijampolės parodos rengėjus pasiekė 1866 metų gegužės pradžioje. Jos buvo suklijuotos ant dviejų 46 x 57 cm dydžio kartono lapų. Kiekviename priklijuota po keturias skirtingas to paties vyro iš Marijampolės apylinkių ir marijampolietės miestietės nuotraukas (du portretai profiliu ir iš priekio ir dvi nuotraukos visu ūgiu iš šono ir iš priekio). Pagal šias nuotraukas buvo pagaminti parodoje eksponuoti moters iš Marijampolės ir lietuvių vyro iš Marijampolės apylinkių manekenai. Be žmonių nuotraukų, kiekviename

lakšte priklijuotos dvi mažesnės miestovaizdžio fotografijos, likusias vietas užpildė plunksnele nupieštos su moterų ir vyrų darbu susijusios buitinės scenos. Ir nors abu lakštai buvo rodomi Lietuvos nacionalinio muziejaus 2009 metais Vilniuje surengtoje parodoje „Senoji Lietuva“, o lakštas su moters nuotraukomis buvo ir publikuotas², atrodo, kad žiūrovų akys neužkliuvo už šiuose lakštuose priklijuotų nedidelių miesto nuotraukų.

1867-ųjų parodoje rodytos fotografijos šiuo metu saugomos Rusijos etnografijos muziejaus Sankt Peterburge fototekoje. Pernai šiame muziejuje rinkdamas medžiagą Lietuvos fotografijos istorijai atkreipiau dėmesį į šias nuotraukas. Marijampolės istorikas Benjaminas Mašalaitis patvirtino, jog tai senosios Marijampolės vaizdai. Štai ką apie nuotraukose matomus vaizdus sako Mašalaitis:

1. Kėstučio (buv. Vilniaus, arba Ponų) gatvės pradžios rytinė pusė. Antrame plane – Jono Basanavičiaus (buv. Turgaus) aikštės „ilgakromis“ ir sinagoga. Nė vienas pastatas

Seniausios išlikusios Marijampolės nuotraukos, eksponuotos Rusijos etnografijos parodoje Maskvoje 1867 m. Nenustatytas fotografas. Prieš 1866 m. gegužę.
3. Bažnyčios gatvė. 4,6 cm x 6,5 cm.;
4. Jono Basanavičiaus aikštės rytinė pusė. 7,0 cm x 9,6 cm

neišliko, nes XX a. ketvirtajame dešimtmetyje buvo pastatyti nauji arba rekonstruoti senieji pastatai.

2. Vytauto (buv. Varšuvos) gatvės pradžios vakarinė pusė. Toliau – Jono Basanavičiaus (buv. Turgaus) aikštės vakarinė pusė. Namai neišliko, nes buvo sunaikinti 1941-ųjų birželio 22 dieną. Dabar – pėsčiųjų alėja, dar vadinama Jono Basanavičiaus aikštės tęsiniu.

3. Bažnyčios gatvė. Gilumoj, už tilto per Jevonį – katalikų bažnyčia. XIX a. ketvirtajame ketvirtyje buvo nugriauta varpinė, bažnyčios fasadinėje dalyje iki 1901-ųjų pristatyti du bokštai, pakeisti stogo tūriai ir parametrai. Išliko prie bažnyčios dešinėje pusėje arčiausiai stovintys du namai.

4. Jono Basanavičiaus (buv. Turgaus) aikštės rytinė pusė. Kairėje – Jono Dailidės (buv. Pelkių, dar Klampynės, Stalių) gatvės pradžia. Matomi pastatai iškilo iki 1782 metų. Kairysis pastatas, fasadu atsuktas į aikštę, stovėjo iki 2014-ųjų, o dešinysis, gerokai rekonstruotas po 1894-ųjų gaisro, stovi.

Labai įdomu, kad, studijoje nufotografavęs žmones, fotografas apsiėmė kelias nuotraukas padaryti atvira ore. Neaišku, ar jis turėjo kitą aparatą, ar panaudojo tą pačią kamerą, kuria fotografavo žmones. Nuotraukos nedidelio formato, tačiau geros kokybės, kuri leidžia jas kelis kartus padidinti. Nenustatyto vietinio ar specialiai atvykusio autorius darytos Marijampolės gatvių ir aikštės nuotraukos yra seniausios žinomos šio miesto nuotraukos. Jos yra ypatingai svarbios Marijampolės istorijai, nes rodo miesto vaizdus prieš 150 metų.

Dainius JUNEVIČIUS

¹ Dainius JUNEVIČIUS. Dvi figūros iš fotografijos Lietuvoje kūdikystės laikų // Krantai. – 2017, Nr. 3, p. 10–15.

² Žmonių tipų, buities, gyvenviečių nuotraukų ir piešinių lentelė // Senoji Lietuva. – Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009, p. 145.